

กัณฑ์ที่ ๔๐ | สังวรคาถา

๓๐ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๖๗

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส (๓ ทน)

สุภานุปสุสี วิหรนฺตํ อินฺทริเยสุ อสฺสูตํ

โกชนมฺหิ อมตฺตณฺณํ กุสีตํ หีนวีริยํ

ตํ เว ปสฺหติ มาโร วาโต รุกฺขํ ว พุพฺพลนฺติ ฯ

ณ บัดนี้อาตมาภาพจักได้แสดงใน สังวรคาถา วาจาเครื่องกล่าวปรารภความสำรวมระวัง เพราะเราท่านทั้งหลาย ทั้งหญิงและชาย คฤหัสถ์บรรพชิตทุกท่านถ้วนหน้า เมื่อได้มาปฏิบัติในพระพุทธศาสนา ถ้าปราศจากความสำรวมระวังแล้ว ก็เป็นอันประพฤติดีไม่ได้ ถ้าว่าไม่ปราศจากความสำรวมระวังแล้ว เป็นอันประพฤติดีได้ ปฏิบัติดีได้ เหตุนั้นเราท่านทั้งหลาย ควรตั้งอยู่ในความสำรวมระวัง ความสำรวมระวังนี้พระองค์ทรงรับสั่งนัก ตักเตือนอุบาสก อุบาสิกา ภิกษุ สามเณรในธรรมวินัย เพื่อจะให้ตรงต่อมรรคผลนิพพานทีเดียว

ถ้าแม้ว่าปราศจากความสำรวมระวังแล้ว จะไปสู่มรรคผลนิพพานไม่ได้ ต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในกามภพ รูปภพ อรูปภพ ไม่รู้จักจบจักแล้ว ต้องเวียนว่ายข้องขัดอยู่ในวิภวภูเข ทั้งสาม คือ วิปากวิภว กรรมวิภว กิเลสวิภว พ้นจากวิภวไปไม่ได้ จะไปจากวิภวได้ต้องอาศัยความสำรวมระวัง ที่พระองค์ทรงรับสั่งตามวาระพระบาลีว่า สุภานุปสุสี วิหรนฺตํ อินฺทริเยสุ อสฺสูตํ โกชนมฺหิ อมตฺตณฺณํ กุสีตํ หีนวีริยํ ตํ เว ปสฺหติ มาโร วาโต รุกฺขํ ว พุพฺพลนฺติ ฯ มารย์อมรังควานบุคคลนั้นได้คือ ผู้ไม่สำรวมในอินทริย์ ผู้เห็นตามซึ่งอารมณ์อันงาม สุภานุปสุสี วิหรนฺตํ ผู้เห็นตามซึ่งอารมณ์อันงามอยู่ ไม่สำรวมในอินทริย์ทั้งหลาย ไม่รู้จักประมาณในโภชนะ การบริโภคอยู่ กุสีตํ หีนวีริยํ จมอยู่ด้วยอาการอันบัณฑิตพึงเกลียด คือไม่มีศรัทธา เกียจคร้าน จมอยู่ด้วยอาการอันบัณฑิตพึงเกลียด หีนวีริยํ มีความเพียรเลวทราม นั้นมารรังควานได้ วาโต รุกฺขํ พุพฺพลํ เหมือนลมเมื่อพัดมาแต่เล็กน้อยเท่านั้น ต้นไม้ที่ใกล้จะทลายอยู่แล้ว ไปกระทบลมเข้าจากทิศทั้ง ๔ แต่อย่างใดอย่างหนึ่ง ก็โค่นล้มลงไปง่าย ๆ เพราะมันใกล้จะล้มอยู่แล้วนั้น อันนั้นเหมือนกัน อสุภานุปสุสี วิหรนฺตํ อินฺทริเยสุ อสฺสูตํ โกชนมฺหิ อมตฺตณฺณํ สทฺธํ อารทฺธวีริยํ ตํ เว นปฺปสฺหติ มาโร วาโต เสลฺवं ปพฺพตํ มารย์อมรังควานบุคคลนั้นไม่ได้ เพราะสำรวม เพราะเห็นตามอารมณ์อันไม่งามอยู่ อสุภานุปสุสี วิหรนฺตํ เห็นตามอารมณ์อันไม่งามอยู่ สำรวมแล้วในอินทริย์ทั้งหลาย รู้จักประมาณในโภชนะ เครื่องใช้สอย กินอยู่ บริโภค มีศรัทธาปรารภความเพียร ไม่คลาดเคลื่อน นั้นแหละมารรังควานไม่ได้ เหมือนลมที่นั่นแหละ มารรังควานไม่ได้ เหมือนลมซึ่งจะพัดภูเขาอันล้วนแล้วด้วยหินให้สะเทือนไม่ได้ ฉะนั้นนั่นแหละ

จกฺขุณา สํวโร สาธุ สํรวมนัยน์ตาได้ ยังประโยชน์ให้สำเร็จ สาธุ โสเตน สํวโร สํรวมหูได้ ยังประโยชน์ให้สำเร็จ ขานเนน สํวโร สาธุ สํรวมจมูกได้ ยังประโยชน์ให้สำเร็จ สาธุ ชิวฺหยา สํวโร

สำรวมลิ้นได้ ยังประโยชน์ให้สำเร็จ กาเยน ส่วโร สาธุ สำรวมกายได้ ยังประโยชน์ให้สำเร็จ สาธุ วา
จาย ส่วโร สำรวมวาจาได้ ยังประโยชน์ให้สำเร็จ มนสา ส่วโร สาธุ สำรวมใจได้ ยังประโยชน์ให้
สำเร็จ สาธุ สัพพุตถ ส่วโร สำรวมในทวารทั้ง ๖ นั้นได้ ยังประโยชน์ให้สำเร็จ สัพพุตถ ส่วโต สาธุ
ภิกษุผู้ สำรวมได้แล้วในทวารทั้งสี่ สัพพทุกขา ปมฺจุจติ ย่อมหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้ ด้วยประการ
ดังนี้ นี่เนื้อความของพระบาลีคือความเป็นสยามภาษาได้ความเพียงเท่านี้

ต่อจากนี้จะได้อรรถาธิบายขยายความ ในสังวรคาถาเป็นลำดับๆ ไป เพราะว่าเป็นภิกษุก็ดี สามเณรก็
ดี อุบาสกก็ดี อุบาสิกาที่ดี เมื่อไม่มีความสำรวมแล้ว จะเป็นภิกษุที่ดี ไม่ได้ หรือจะเป็นสามเณรที่ดี ก็
ไม่ได้ หรือจะเป็นอุบาสกที่ดี ก็ไม่ได้ เป็นอุบาสิกาที่ดี ก็ไม่ได้ เพราะปราศจากความสำรวม ถ้าว่า
สำรวมได้เสียแล้ว ก็เป็นคนดี ภิกษุก็เป็นภิกษุดี สามเณรก็เป็นสามเณรดี อุบาสกก็เป็นอุบาสกดี
อุบาสิกาก็เป็นอุบาสิกาดี เพราะความสำรวมเสียได้

ผู้สำรวมได้ไม่ได้เป็นไฉน? ผู้เห็นตามอารมณ์ที่งามอยู่ รูปก็น่าจะชอบใจ น่าปลื้มใจ น่าปิติ น่าเลื่อมใส
ไปเพลินในรูปเสียแล้ว เสียง เป็นที่ชอบใจ ก็ชอบใจในเสียง เสียงอันน่าปลื้มอกปลื้มใจ เบิกบาน
สำราญใจ ร่าเริง บันเทิงใจ ไปเพลินในเสียงเสียแล้ว กลิ่นหอม เป็นที่นิยมชมชอบประกอบด้วยความ
เอิบอาบ ปลื้มปิติปลาบปลื้มในใจด้วยกันทั้งนั้น เข้าไปเพลินในกลิ่นเสียแล้ว รสเป็นที่ชอบใจ ปลื้มปิติ
ในรสนั้น ชอบเพลิดเพลินในรสนั้นๆ เข้าไปเพลินในรสนั้นๆ เสียแล้ว สัมผัสเป็นที่ชอบใจ ร่าเริงบันเทิง
ใจ ไม่อยากทิ้งไม่ยากขวางไม่ยากห่างไป เหมือนนกกกระเรียนตกเปือกตมเพลินอยู่ในสัมผัสนั้น ทั้ง
สัมผัสไม่ได้ เพลิดเพลินในสัมผัสเสียแล้ว รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส นี้เรียกว่า โณฏฐัพพะ อารมณ์ที่
เกิดกับใจ นอนคริ่งคั่นค่อนคั้นไม่หลับ เพลิดเพลินอารมณ์ที่ล่วงไปเสียแล้ว คราวนั้นๆ เพลิดเพลิน
นึกถึงอารมณ์ ก็เพลินไปในเรื่องอารมณ์นั้นๆ อารมณ์ในปัจจุบันละก็เพลิดเพลินเหมือนกัน จะพบ
อารมณ์ต่อไปข้างหน้าเรื่อยทีเดียว จะพบอารมณ์ต่อไปข้างหน้าเพลิดเพลินอีกเหมือนกัน ถ้าไป
เพลิดเพลินอารมณ์ดังนั้น ได้ชื่อว่าสำรวมไม่ได้ เมื่อสำรวมไม่ได้เช่นนี้ เรียกว่าเพลิดเพลินยินดีใน
อารมณ์ที่ชอบใจ หลงใหลในอารมณ์ที่ชอบใจ คลั่งไคล้ในอารมณ์ที่ชอบใจ ร่าเริงบันเทิงใจในอารมณ์ที่
ชอบใจ

เมื่อสำรวมไม่ได้เช่นนี้ เมื่อเพลิดเพลินเสียดังนี้ละก็ อินฺทริเยสุ อสฺสุโต มันก็ไม่ระวังตา ไม่ระวังหู ไม่
ระวังจมูก ไม่ระวังลิ้น ไม่ระวังกาย ไม่ระวังใจ ไม่ระวังอินทรีย์ทั้ง ๖ อินทรีย์ทั้ง ๖ เป็นตัวศีลสำคัญ
ของพระภิกษุสามเณรทีเดียว ถ้าทอดธุระเสียแล้วก็เหลวไหลทีเดียว ถ้าไม่ทอดธุระละก็ใช้ได้ โภชนมฺหิ
อมตฺตณฺณง ไม่รู้จักโภชนาหาร ไม่รู้จักบริโภคโภชนาหาร ถึงกับเป็นหนี้เป็นข่าเป็นบ่าวเขาเขี้ยวหนา
ไม่รู้จักบริโภคในโภชนาหารนะ คือไม่รู้จักประมาณใช้สอย หาเงินเท่าไรก็ใช้ไม่พอ หาเงินเท่าไรก็หมด
ใช้ไม่รู้จักประมาณ บริโภคก็ไม่รู้จักประมาณ ไม่รู้จักประมาณในวันนี้ พรุ่งนี้ต่อไป ไม่รู้จักประมาณ
ต้องกู้หนี้ยืมสินเขาบริโภคใช้สอยไป นี่เพราะไม่รู้จักประมาณในการใช้สอยในการบริโภค นี้ก็ร้ายกาจ
นัก หรือบริโภคเข้าไปแล้ว ไฟธาตุย่อยอาหารไม่สำเร็จ เกิดโรคภัยไข้เจ็บขึ้น ถึงแก่เป็นอันตรายแก่

ชีวิตที่เดียว นี่ต้องคอยระแวงระวัง โภชนาหารต้องระวังมากทีเดียว ถ้าระวังไม่มาก ก็ให้โทษแก่ตัว
ไม่ใช่น้อย

กุสิด หินวีริย์ จมอยู่ด้วยอาการอันบัณฑิตพึงเกลียด กุสิด เขาแปลว่าคนเกียจคร้าน คนไม่มีศรัทธา
มาอยู่วัดอยู่วากันอนอิด อยู่บ้านกันอนอิด ไม่มีศรัทธาไม่เชื่อมั่นเข้าไปในพระรัตนตรัย เป็นคน
ปราศจากความศรัทธา เป็นคนเกียจคร้าน เช่นนี้แล้วละก็ บัณฑิตเกลียดนัก ท่านถึงได้แปลว่า กุสิด ผู้
จมอยู่ด้วยอาการอันบัณฑิตพึงเกลียด คนมีปัญญาเกลียดนักคนเกียจคร้าน แต่ชอบสรรเสริญนิยมคน
ขยัน คนหมั่นขยัน คนเพียร คนมีศรัทธาเลื่อมใส นั่นเป็นที่ชอบของนักปราชญ์ ราชบัณฑิตทั้งหลาย
คนเกียจคร้านเป็นไม่ชอบ

หินวีริย์ มีความเพียรแล้ว มีความเพียรแล้วแต่ชั่วด้วยกาย ชั่วด้วยวาจา ชั่วด้วยใจต่างๆ ความเพียร
ใช้ไม่ได้ ถึงจะเพียรทำไปสักเท่าใด ก็ให้โทษแก่ตัว ไม่ได้ประโยชน์แก่ตัว ในจำพวกเหล่านี้ ได้ชื่อว่าไม่
พ้น มารยอมรังควานได้ เป็นลูกมือของพญามาร มารจะต้องการอย่างไร ก็ได้สมความปรารถนาของ
มารทุกสิ่งทุกประการ จะให้ครองเรือนเสียตลอดชาติ ไม่ขยันตัวจำศีลภาวนาได้ ก็ต้องเป็นไปตาม
อำนาจของมาร จะให้ไปดมพรตต่างๆ ตามใจมาร บังคับให้เป็นไปตามอัธยาศัยของมารแท้ๆ เหตุนี้
แหละ เหมือนต้นไม้ทุกพลาพอยู่เต็มที่แล้ว น้ำก็เขาเข้าไป ไกลจะฟังอยู่เต็มที่แล้ว ร่องแรังอยู่
เต็มที่แล้ว ลมพัดไม้สู้แรงนักหรรอก กระพือมาพัดหนึ่งค่อยๆ ก็เอนไปแล้ว นั่นฉันใด พวกที่ไม่สำรวม
เห็นอารมณ์งาม ไม่รู้จักประมาณในการใช้สอย ไม่มีศรัทธา เป็นคนเกียจคร้าน พวกเหล่านี้เป็นลูก
ศิษย์ของพญามารทั้งนั้น ไม่ใช่ลูกศิษย์ของพระ เป็นลูกศิษย์ของพญามาร มารจูงลากไปเสียตามความ
ปรารถนา

ส่วนลูกศิษย์ของพระอีกพวกหนึ่ง อสุภานุปัสสี วิหรนุต เห็นตามอารมณ์ว่าไม่งามอยู่ รูป เสียง กลิ่น
รส โภภุัพพะ เห็นว่าไม่งาม รูป เสียง กลิ่น รส โภภุัพพะ ธรรมารมณฺ์ เหล่านั้นเห็นว่าเป็นไม่งาม ไม่
งามทั้งนั้น รูป เมื่อมีแล้วก็หาไม่ เกิดแล้วดับไป แปรผันอยู่เนื่องนิจัตรา แม้จะงามก็ทำกิริยาหลอก
ลวงทั้งนั้น ตัวจริงไม่มี ตัวจริงของรูปงามไม่มี เสียงไพเราะก็ไม่มี เสียงหลอกลวงทั้งนั้น เป็นเสียอย่างนี้
กลิ่นจริงๆ ก็ไม่มี กลิ่นหอมหลอกลวงทั้งนั้น รสจริงๆ ก็ไม่มี รสหลอกลวงทั้งนั้น สัมผัส ก็ไม่มี สัมผัส
หลอกลวงทั้งนั้น ธรรมารมณฺ์ ก็ไม่มี หลอกลวงทั้งนั้น เมื่อเห็นไม่งามอยู่ดังนี้ละก็ อินฺทุริเยสุ สํวุโต ก็
สำรวมในอินฺทุริย์ทั้งหลาย ระวังตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

ท่านยืนยันไว้ในท้ายบทนี้ว่า สำรวมนัยนี้สำเร็จ สำรวมหูได้ ยังประโยชน์ให้
สำเร็จ สำรวมจมูกได้ ยังประโยชน์ให้สำเร็จ สำรวมลิ้นได้ ยังประโยชน์ให้สำเร็จ สำรวมกายได้ ยัง
ประโยชน์ให้สำเร็จ สำรวมวาจาได้ ยังประโยชน์ให้สำเร็จ สำรวมใจได้ ยังประโยชน์ให้สำเร็จหนักขึ้น
ไป นี่เป็นข้อสำคัญ ต้องสำรวมระวังไว้ ถ้าสำรวมระวังไม่ได้ มันก็ให้โทษ ดังจะชักตัวอย่าง สำรวมตา
ไม่ได้ ชอบดู ชอบไปดูโน่นดูนี้ ในการไปดูเป็นอย่างไรบ้าง? เป็นอันตรายรถชนก็มี ไปดูไฟไหม้เหยียบ
กันเหลวแหลกตายก็มี นี่เพราะอะไร? ชอบดูละชิ ชอบดูนั่นร้ายนักแหละ ในกลางค่างกลางคืนเขา

ประหารซึ่งกันและกัน พลาดเนื้อพลาดตัวถึงกับเขายิงตาย ฟันตาย แทงตายกันอนงอนันต์สุดซึ่งจะ
พรรณนา มีทุกบ้านทุกช่องไป นี่เพราะระวางการดูไว้ไม่ได้ อยากดูอยากฟัง นี่เป็นข้อสำคัญอยู่ที่
สำรวมระวางไว้เถอะ ไม่ไว้โทษนัก ต้องคอยระวางระวางทีเดียว เพราะการดูเป็นคุณก็มี โทษก็มี ภิภุชุน
ทสสนาย ดูแลพระภิกษุไม่เป็นโทษ ดูแลหมู่พระภิกษุให้เล่าเรียนศึกษา คันถุระ วิปัสสนาธุระ ดูแล
เหมือนอย่างกับ พ่อแม่ดูแลลูกนั้น อย่างนี้ไม่เป็นโทษ หรือพ่อแม่ดูแลลูกให้เล่าเรียนศึกษาทำความดี
ต่อไป อย่างนี้ไม่มีโทษ การดูแลอย่างอื่น ดูแลมหรสพต่างๆ เสียเงินด้วย เสียเวลาด้วย ด้วยประการ
ทั้งปวง

เหตุนี้ต้องระวางระวางทีเดียว ต้องสำรวมระวางรักษาทีเดียว ถ้าว่าระวางนัยน์ตาได้ ยังประโยชน์ให้
สำเร็จ ระวางหูได้ ยังประโยชน์ให้สำเร็จ สำรวมระวางจุมูกได้อย่างเดียว ยังประโยชน์ให้สำเร็จ สำรวม
ลิ้นได้ ยังประโยชน์ให้สำเร็จ สำรวมระวางกายได้ ยังประโยชน์ให้สำเร็จ สำรวมระวางใจได้ ยังประโยชน์
ให้สำเร็จทีเดียว อินทริเยสุ ส่วโต สำรวมแล้วในอินทริย์ทั้งหลาย โภชนมูหิ มตตญญูญ รู้จักประมาณ
ในการบริโภคพอดี

สสเรื่องนี้ครั้งพุทธกาลก็ดี หลังพุทธกาลก็ดี ชนแข่งกันนัก แข่งขันกันนักในเรื่องรู้จักประมาณในการ
บริโภค บางท่านตวง เอาเครื่องตวงมาตวงบ้าง เอาแล่งตวงบ้าง หรือไม่เช่นนั้นก็วัดกำหนดอาหาร
เท่านั้นเท่านั้นบ้าง กำหนดด้วยข้าวสารบ้าง ด้วยข้าวสุกบ้าง บริโภคพอในเขตที่สำรวมของตนๆ ไม่ให้
พ้นความสำรวมไปได้ ระวางอยู่ดังนี้ บางท่านเอาท้องเป็นประมาณ อุจฺฉิตฺตฺปฺมาณํ ประมาณท้องอืด
แล้วเป็นหยุดทีเดียว ไม่ให้เกินอืดไป สักคำเดียวก็ไม่ให้เกิน หรือหย่อนอืดไว้สักคำ เพื่อนำไว้เล็กน้อย
ให้ท้องไม่อืด ให้ท้องไม่เฟ้อ ประสงค์ให้ธาตุดุ่ยอย่างง่าย ๆ อย่างนี้เรียกว่ารู้จักสำรวม เช่นนี้แล้วก็รู้จัก
สำรวม ไม่สำรวมพอดีพอร้าย ของนี้เคยบริโภคไหม? เป็นประโยชน์แก่ร่างกายแค่ไหน? บริโภคเข้าไป
แล้วเป็นประโยชน์แก่ร่างกายให้ความสุขแก่ร่างกายไหม ถ้าสิ่งใดให้ความสุขแก่ร่างกายก็รับสิ่งนั้น พอ
อืดเท่านั้น

สิ่งใดให้โทษทุกข์แก่ร่างกาย ก็ไม่รับสิ่งนั้นเด็ดขาด ห้ามสิ่งนั้นทีเดียว เพราะกลัวจะไปประทุษร้าย
ร่างกาย สิ่งใดที่ให้โทษร่างกายถึงดสิ่งนั้นเสีย สิ่งใดให้ประโยชน์แก่ร่างกาย ก็บริโภคสิ่งนั้น การบริโภค
ไม่ใช่บริโภคทั่วไป ไม่ใช่ดีเสมอไป แม้ชอบใจแล้ว ไปวันหลัง เดือนหลัง ปีหลัง ก็ชอบใจก็ได้ เป็นอย่าง
คนแก่ชอบมะระ เด็กๆ ไม่ชอบ บอกว่าขม คนแก่ชอบมะระขมนี้
มันไม่เหมือนกันอย่างนี้ มันต่างกันอย่างนี้ อย่างนี้เป็นตัวอย่าง บางท่านชอบอย่างนั้นอย่างนี้ นี่สังกัด
หรือจำกัดมิได้ แล้วแต่ธาตุธรรมของตนซึ่งจะเป็นไปอย่างไร

เมื่อสะดวกแก่ร่างกายด้วยประการใดแล้ว ก็ให้สำรวมวิถี ให้รู้จักประมาณในการใช้นั้นให้สมควรแก่
ร่างกายนั้นๆ ให้ได้รับความสุขพอสมควรแก่ร่างกายของตนๆ อันนี้แหละ ได้ชื่อว่ารู้จักประมาณใน
การใช้สอย ไม่ใช่ใช้สอยแต่อาหารอย่างเดียวนะ ผ้าสำหรับใช้สอยก็ต้องรู้จักกระเหม็ดกระแหม่ ต้อง

รู้จักเปลื้อง รู้จักเก่า รู้จักเสียหาย ถ้าไม่รู้จัก ก็จักเป็นหนี้ เป็นป่าวเขาทีเดียววะ เพราะเหตุว่าใช้ผ้าถุง หม่มไม่เป็น ไม่ใช่แต่ผ้าถุงเท่านั้น ไม่ใช่ผ้าถุงอาหารเลี้ยงท้องเท่านั้น อื่นอีกที่จะใช้สอยต่อไป

เสนาสนะ ที่นั่ง นอน บ้านเรือนของตนด้วย เมื่อทฤคติกรรมเข้าแล้ว ไม่ซ่อมแซม ปฏิสังขรณ์ หรือใช้ให้ ทำลาย ของถูกน้ำ อย่าน้ำไปราดไปทำเข้า ของนั้นก็เสียหายไป ที่เสียหาย ต้องแก้ทีเดียว ถ้า ปล่อยให้เสียหายเสียเงิน ต้องซ่อมแซมปฏิสังขรณ์อีก บ้านสำหรับอยู่พักอาศัย ก็ต้องดูแล และฉลาด ในการใช้สอยบ้านช่องของตนนั้นๆ หยูกยารักษาไข้ก็เช่นเดียวกัน จะใช้ก็ใช้ในเวลาเป็นไข้ เมื่อไม่เป็น ไข้แล้วไปใช้ยา ก็ลงโทษ เสียค่ายาเสียยาเปล่า ไม่รู้จักประโยชน์ นี้ไม่รู้จักประมาณทั้งนั้น พวกรู้จัก ประมาณและก็ใช้ถูกกาลถูกเวลาเสมอไป ในผ้าสำหรับนุ่งหม่มและเครื่องเลี้ยงท้อง เสนาสนะบ้านช่อง สำหรับพักอาศัย หยูกยาสำหรับรักษาไข้ ในปัจจัย ๔ สรวมระวังเป็นอันดีอย่างชนิดนี้ ได้ชื่อว่าเป็นผู้ สรวม รู้จักใช้สอย รู้จักประมาณกาลควรหรือไม่ควร

ศรัทธา ความเชื่อ เมื่อประพตติถูกเช่นนี้เชื่อแน่ ก็ได้รับความสุขแท้ๆ ไม่ต้องไปสงสัย เชื่อมั่นลงไปที เดียว เชื่อมั่นลงไปเช่นนั้นละก็ การประพตติปฏิบัติในพระธรรมวินัยของพระศาสดาเล่าเชื่อมั่นทีเดียว เชื่อว่าพระพุทธเจ้ามีจริงอยู่ พระธรรมมีจริงอยู่ พระสงฆ์มีจริงอยู่ เราเข้ายังไม่ถึงหรือเราเข้าถึงแล้ว จักรักษาให้มั่น อย่าน้ำให้พันเพื่อนต่อไป อย่าน้ำให้มัวหมอง ให้ผงงูโสหนักขึ้น ให้เข้าถึงจุดหมายปลายทาง ที่พระพุทธเจ้าไปแค่นั้น ก็ไปให้ถึงแค่นั้น หรือเมื่อรู้จักทางไปของพระพุทธเจ้า พระอรหันต์แล้ว ตั้งใจ ให้แน่วแน่ ๆ ไม่ให้คลาดเคลื่อน รักษาไว้ นั่ง นอน ยืน เดิน ให้เห็นเสมอไป ให้รู้ว่าเราตายจาก มนุษย์ชาตินี้ ต้องไปเกิดที่นี้ ที่อยู่เป็นดังนี้ๆ เห็นปรากฏ ผู้ที่เขาตายไปแล้วก็เห็นปรากฏ ผู้ที่เขาเกิดมา แล้วมีรูปพรรณสัณฐานเป็นอย่างไร เพราะทำสิ่งอันใด เมื่อรู้ชัดดังนั้นก็ทำแต่สิ่งที่ดี ชอบดีก็ทำแต่สิ่งที่ดี สิ่งชั่วก็ไม่ต้องทำต่อไป ดังนี้ได้ชื่อว่าผู้ประกอบด้วยศรัทธา ความเชื่อ

อารทฺธ ปรารภความเพียรอยู่เนื่องนิจฉัตตรา ไม่ละเมินเห็นห่างจากความเพียร เมื่อรักษาศีล ก็เพียร รักษาศีลให้บริสุทธิ์ ไม่คลาดเคลื่อน เมื่อทำสมาธิ ก็เพียรทำสมาธิให้ยิ่งขึ้นไป เมื่อประกอบปัญญา ก็ ทำปัญญาให้รุ่งเรืองหนักขึ้นไป ไม่ให้คลาดเคลื่อน ประกอบด้วยความเพียรอันนี้ หรือว่าเพียรต่ำลงไป กว่านั้น เพียรเลี้ยงอัตภาพร่างกาย ให้เป็นไปได้โดยสะดวก หรือเพียรแก้ไขใจ ให้เป็นไปได้โดยสะดวก ให้ถูกต้องร่องรอยทางไปของพระพุทธเจ้า อรหันต์ ดังนี้ก็ได้ชื่อว่า อารทฺธวิริโย ผู้ปรารภความเพียร ปรารภความเพียรอย่างนี้ใช้ได้ เมื่อทำได้ขนาดนี้ ท่านก็เชื่อชื่อว่า มารยอมรังควานเขาไม่ได้ เพราะเขา เป็นผู้ตั้งอยู่ในความมั่นคง เป็นเชื้อสายของพระสมณโคดม เป็นเชื้อสายของพระพุทธศาสนาทีเดียว ได้ ชื่อว่าเป็นลูกศิษย์ของพระพุทธเจ้า ไม่ใช่เป็นลูกศิษย์ของพระยามาร มารังควานไม่ได้ ทำอะไรไม่ได้ ท่านจึงได้วางตำรับตำราไว้

จกขุณา ส่วโร สาธุ สาธุ โสเตน ส่วโร
ฆาเนน ส่วโร สาธุ สาธุ ชิวุหาย ส่วโร
กาเยน ส่วโร สาธุสาธุ วาจาเยน ส่วโร

มนสา ส่วโร สาธุสาธุ สัพพตถ ส่วโร
สัพพตถ ส่วโต สาธุ สัพพทุกขา ปมัจจติ

เมื่อสำรวมระวังดีได้เช่นนี้ ย่อมหลุดพ้นจากทุกขทั้งปวง ให้รู้หลักพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญอย่างนี้ เมื่อรู้จักหลักเช่นนี้แล้ว เราจะต้องตั้งใจให้แน่วแน่ บัดนี้เป็น ภิกษุก็ต้องตั้งอยู่ในศีล อยู่ในกรอบพระวินัย เป็นอุบาสก ในวัน ๘ คำ ๑๕ คำ สมาทานศีลตั้งอยู่ในกรอบพระวินัยเหมือนกัน ศีล ๕ ก็ต้องสำรวมระวัง ศีล ๕ ให้ถูกร่องรอยเป็นอันดี ศีล ๘ ก็ต้องสำรวมระวังศีล ๘ ให้ถูกต้องร่องรอยเป็นอันดี ไม่ฉลาดก็ต้องศึกษาเล่าเรียน ให้เข้าเนื้อเข้าใจ ถ้าว่าศีล ๑๐ ก็สำรวมระวังศีล ๑๐ ให้ดี ถ้าไม่เข้าใจก็ต้องศึกษาให้เข้าเนื้อเข้าใจ ถ้าศีล ๒๒๗ หรือเรียกว่า อปริยัตตปาริสุทธิศีล ก็ตั้งอยู่ในศีลนั้น สำรวมระวังศีลให้ดี อย่าให้ฉลาดเคลื่อนจากศีลสำรวมระวัง จะสำรวมระวังอย่างไร สำรวมศีล ใจ ต้องอยู่ศูนย์กลางกายที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ นั่นแหละที่ตั้งของศีล ที่เกิดของศีลนั้น จะต้องอยู่ ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ดวงธรรมนั้นอยู่กลางกายมนุษย์ ใสเป็นกระจกคันฉ่องส่องเงาหน้า เท้าฟองไข่แดงของไก่ อยู่กลางกายมนุษย์ สะดือทะลุหลัง ขวาทะลุซ้าย สะดือทะลุหลังซึ่งด้ายกลุ่มดิ่ง ขวาทะลุซ้ายซึ่งด้ายกลุ่มดิ่ง ตรงกลางเส้นด้ายกลุ่มนั้นจดกัน กลางก๊ก ที่ตัดกันนั้นเรียกว่า กลางก๊ก ตรงดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ใสบริสุทธิ์เท้าฟองไข่แดงของไก่ เอาใจไปหยุดอยู่ตรงนั้น

เอาใจหยุดตรงนั้น ถ้าหยุดตรงนั้นไม่ได้ละก็ ไม่ถูกความสำรวมแหละ สำรวมไม่ถูกเสียแล้ว อยู่ตรงนั้น ใจหยุดเสีย เข้า ตากระทบรูปขาดเข้าให้ ใจก็หยุดเสีย พอดตากระทบรูปขาดเข้าให้ มันก็แลบแปลบเข้ามาถึงใจ หยุดนั้นเขียว ที่ใจหยุดนั้นเขียว บอกว่าเอาไม่เอาละ สวยยิ่งเหลือเกิน ถ้าใจหยุดละอายนี้ เป็นพิษแก่ข้า ข้าไม่เอา หยุดเสียอย่างเก่า ไม่ขยับเขยื้อนทีเดียว นี่สำรวมอย่างนี้ วิธีสำรวม

หูกระทบเสียง แปลบเข้า อ้า เป็นที่ปลาบปล้ำของใจจริง อย่างไม่เอาหรือไม่เอา ไม่ได้ ไม่ได้ ไม่ได้ ไม่ได้ ไม่ได้ ไปรักมันเข้าละก็ มันเป็นอภิขมา เดียวก็ไปเพ่งมัน เดียวก็เป็นโทมนัส เดียวก็ดีใจ เสียใจ กับเสียงละ ไม่ได้การ ใจหยุดก็เสีย ไม่เป็นไปตามความปล้ำใจ อิมโนเสียงนั้น

กลิ่น กระทบจมูกขาบเข้าให้ แล่นเข้าใจแปลบเข้าไปอีกเหมือนกันอย่างไรกลิ่นนี้มันหอมชื่นใจนัก จะเอาหรือไม่เอา ใจก็หยุดก็เสีย ไม่ได้ อ้ายนี้ ถ้าว่าปล่อยให้อภิขมา โทมนัส ถ้าไปติดมัน เดียวก็ดีใจ เสียใจละ อ้ายนี้ ทำให้ดีใจเสียใจของเราให้ต่ำ ให้หยุดเสียให้ได้ อ้ายนี้เป็นข้าศึกต่อเราตรงๆ ไม่ใช่ เป็นสภาคแก่เรา เป็นวิสภาคแก่เราแท้ๆ ใจก็หยุดนิ่งอยู่ในศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ หยุดนิ่ง

กระทบรสขาดเข้าไปอีก แหม เป็นที่ขอบใจเสียจริงๆ อ้ายรสนี้สำคัญแท้ๆ ใจก็นิ่งเสียอีก ไม่ข้องแวะ ไม่เหลียวแล ไม่ระวังระไว มันเป็นโทษแก่เรา ถ้าว่าขึ้นไปรักอ้ายรสนี้ละก็ เดี่ยวความดีใจเสียใจ มันต้องประทุษร้ายเรา ใจก็จะนิ่งอยู่ไม่ได้ มันก็จะฆ่าเราเสียเท่านั้น ไม่ได้ เราก็ก็นิ่งเสียอีก ใจนิ่งอยู่นั้น เหมือนกันคราวนี้

ต่อไป สัมผัสกระทบร่างกาย เย็นร้อนอ่อนแข็ง เข้า ขอบใจหรือไม่ขอบใจเล่า ที่ปลาบปล้ม ที่เย็นใจ ที่สบายกายละ ถูกเข้ามันนิ่มนวลชวนปลาบปล้มทีเดียว ไม่ได้ ไปยุ่งกับอ้ายความสัมผัส ไม่ได้ อ้ายนี้ยุ่งกับมันเข้าประเดี้ยวเถอะ พาโทมนัสมาประทุษร้ายใจเรา ใจเราหยุดไม่ได้ เดียวเสียภูมิใจของเรานัก ปราชญ์ จะเป็นใจของคนพาลเสีย ก็ไม่ไป หยุดนิ่งเสียอีกเหมือนกัน

เมื่อหยุดนิ่งเช่นนั้น ทั้ง ๕ อย่างมารวมกันเป็นกลุ่มก็เข้าให้อีก มากกระทบอีกแล้ว ทั้งดีทั้งชั่วนั้นแหละ ไม่เข้าใจละ ขำไม่เป็นไปกับเจ้า ขำใจหยุดนิ่ง หยุดหนักเข้า หยุดในหยุดหนักเข้าไป ให้เลยเข้ามานี้ไม่ได้ ถ้าเลยเข้ามานี้ได้ ก็ขาดความสำรวม ถ้าขาดความสำรวมก็เป็นโทษ ใจก็เป็นโทษ

เป็นโทษเป็นอย่างไร อภิชฌาเขาก็บังคับใจ เดียวก็ดีใจ เสียใจ ถ้าหากว่าญาติพี่น้องวงศ์ ลูกตายหรือเมียตาย ก็จะต้องร้องไห้ไ้ไปเท่านั้นแหละ อภิชฌา โทมนัส บังคับเสียแล้ว ถ้าจะให้อภิชฌา โทมนัสบังคับไม่ได้ ก็จงทำใจให้หยุดเสีย ตายเราก็ตายเหมือนกัน เขาก็ตายเหมือนกัน หมดทั้งสากลโลก ไม่เหลือแต่คนเดียว ตายหมดกัน ถ้านิ่งอยู่ที่เดียวก็เห็นจริงอยู่อย่างนี้ เมื่อเห็นจริงมันก็ไม่ร้องไห้ ไม่โทมนัส ไม่ดีใจ ไม่เสียใจ เพราะสำรวมระวังไว้ได้ ถ้าสำรวมระวังไว้ไม่ได้ มันก็เสียใจเท่านั้น ที่กระทบตัว ขำตัวเองตายอย่างนี้ เรื่องนี้เป็นเรื่องสำรวมไม่ได้ เพราะนิคเดียวเท่านั้นแหละ

มีพระดาบสคนหนึ่งแกอยู่ในป่าช้า ป่าชฎีทีเดียว อยู่มาหลาย ๑๐ ปี วันหนึ่ง โลณมุพิณเสวนตถาย ต้องการจะเสพรสเค็ม รสเปรี้ยวเข้ามาแล้ว เข้าไปอยู่ในบ้านใกล้เคียงบ้านเขา ไปแสวงหาอาหารบาตรเหมือนพระบิณฑบาตดั่งนั้นแหละ ชาวบ้านเขาก็ใส่แกงเหย้ามาให้ถ้วยหนึ่ง ดาบสคนนั้น มหาโคธา เที้ยใหญ่ตัวหนึ่งปฏิบัติแกดืออยู่ ด้วยว่าเป็นเที้ยโพธิสัตว์ พอแกได้ฉันทันแกงเหย้าไปถ้วยหนึ่ง รสมันดีเหลือเกิน กลับมาถามเจ้าของในวันรุ่งขึ้นว่า แกงที่ให้ไปนั้นเป็นแกงอะไรรสมันอร่อยนัก ผู้เจ้าของที่เขาใส่แกงไปให้เขาบอกว่า แกงเหย้าละชิพระคุณเจ้า โอ้ นึกในใจ อ้ายเหย้ามันมีรสชาติดีขนาดนี้เชียวหรือ อ้ายเหย้าที่ปฏิบัติเราอยู่ตัวหนึ่งมันคงจะกินได้หลายวัน เราจะฆ่าอ้ายเหย้าตัวใหญ่เสียเถอะ เราจะไม่เอาไว้ละ นั้นแน่ สำรวมไม่ได้ละ นี่มันสำรวมไม่ได้ มันติดรสเสียแล้วละ ติดรสถึงกับจะฆ่าอ้ายเหย้าเสียมันแน่

ไม่ใช่พอดีพอร้ายนะ ไร้ที่ฆ่าฟันกันตายอยู่โครมๆ นี่แหละ ฆ่าตัวเองตายบ้าง ฆ่าคนอื่นตายบ้าง ฟันแทงกันตายบ้าง เกิดรบรากันนะ ติดรสทั้งนั้นนะ ไม่ติดรสก็ติดสัมผัส ไม่ติดสัมผัสก็ติดรูป ไม่ติดรูปก็ติดเสียง ไม่ติดเสียงก็ติดกลิ่น ไม่ติดกลิ่นก็ติดรส นี่แหละติดเหล่านี้ทั้งนั้น ที่ฆ่ากันตายร้ายนักทีเดียว ถ้าสำรวมไม่ได้ ร้ายนักทุกสิ่งทุกอย่างละ เป็นภัยนักทีเดียว เหตุนี้ต้องตั้งอยู่ในความสำรวม แต่ว่าวิธีสำรวมบอกไว้แล้วนั้น ใจต้องหยุดอยู่กลางนั้นนะ หยุดนิ่งทีเดียว ต้องคอยระวังรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ใดๆ หรืออัมมารมณเฑาะๆ มันเล็ดลอดเข้าไปถึงที่ใจหยุดละก็ มีรสมีชาติ รู้จักทุกคนแล้วว่ารสชาติมันเป็นอย่างไร พอเวลามันเข้าไปเป็นอย่างไรละ ไร้รสขอบใจ รูปเป็นอย่างไรเล่า ก็เคยขอบใจ รูปด้วยกันทุกคนนะ รสมันอย่างไรก็รู้จักกันทั้งนั้นแหละ นั้นแหละมันเข้าไปเสียดแทงใจ

ไอ้เสียงที่ขบใจละ ไอ้เสียงที่ขบใจก็รู้จักรสกันทุกคนแล้วว่าเป็นรสมันเป็นอย่างไร รู้จักทั้งนั้นแหละ เคยชอบในเสียง ชอบใจกลิ่นละ ก็รู้จักด้วยใจทั้งนั้น ใจรู้กันทั้งนั้นแหละ เรียนแล้วด้วยกันทั้งนั้นแหละ เรียนอยู่เสมอแหละ กลิ่นรสนะ สัมผัสนะ ก็รู้แล้วเหมือนกัน นี่รู้แล้วด้วยกันทั้งนั้น และถูกสัมผัสอยู่เสมอ นี่ธัมมารมณที่เกตุกับใจ ก็นอนนิ่งอยู่ในมุ้ง คืบยันรุ่งไม่หลับไม่นอน ก็คิดถึงรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสที่ผ่านไปแล้วบ้าง ที่ในปัจจุบันบ้าง ที่จะมาข้างหน้าบ้าง ไปอนตริกตรองอยู่นั้นนะ ความยินดี ละ ไม่ให้ความยินดีเข้าไปประทุษร้าย ใจหยุดนิ่งเสีย ใจหยุดเสีย หยุดนิ่งแหละ ถูกต้องร่องรอย ความประสงค์พระพุทธศาสนา ที่ได้แนะนำไว้ในครั้งก่อนๆ แล้วว่า อธิ อริยสาวโก โวสุศุคารมมณ กริตวา กระทำสละปล่อยอารมณ รูปารมณ คันถารมณ รสารมณ โผฐฐัพพารมณ ธัมมารมณ ปล่อยหมด ที่เดียว ลกติ สมภาถิ ได้สมาธิแล้วใจหยุดนิ่ง นั้นแน่เราจะปล่อยอารมณเสีย อธิ อริยสาวโก โวสุศุคารมมณ อริยสาวโกในธรรมวินัยของพระตถาคตเจ้านี้ กระทำปล่อยอารมณ สละอารมณเสีย ได้แล้ว ลกติ สมภาถิ จิตไม่เกี่ยวกับอารมณ ใจไม่เกี่ยวกับอารมณ หยุดนิ่งทีเดียว ลกติ สมภาถิ ได้ซึ่งสมาธิ ลกติ จิตตสุเสกกุคต นิ่งหนักเข้า พอได้หนักเข้า แน่นหนาหนักเข้าทุกที ก็ได้เอ้กัคคตาจิต นี้ต้องสำรวมอย่างนี้ละ จึงจะถูกต้องความประสงค์ใจดำของพระพุทธศาสนา สำรวมได้เช่นนี้จะเอาตัวรอดได้ เข้าถึงซึ่งสมาธิ เมื่อเข้าถึงซึ่งสมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ เป็นลำดับไป ก็จะได้ บรรลุรรคผล สมมาคปรารธนา

ที่ได้ชี้แจงแสดงมาในสังวรคาถา ตามวาระพระบาลีคือความเป็นสยามภาษา ตามมตยาธิบาย พอสมควรแก่เวลา เอเตน สจฺจวชฺเชน ด้วยอำนาจความสัตย์ที่ได้อ้างธรรมปฏิบัติ ตั้งแต่ต้นจนจบสานนี้ ขอความสวัสดิ์จงบังเกิดมีแก่ท่านทั้งหลาย ทั้งคฤหัสถ์ บรรพชิต ทุกถ้วนหน้า บรรดามาสโมสร เพื่อทำสวนกิจในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมา พอสมควรแก่เวลา สมมติยุติธรรมิกถา โดยอรรถนิยมความเพียงเท่านี้

เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้